De economie is een door aardgas opgeblazen plofkip

Dirk de Hoog

Ondanks de crisis is Nederland nog steeds behoorlijk rijk. We staan wereldwijd in de top twintig. Die rijkdom is vooral de afgelopen veertig jaar ontstaan. In 1971 bedroeg het modaal jaarinkomen 6353 euro, in 2011 vijf keer zoveel: 32500 euro. Het Bruto Binnenlands Product (BBP) steeg zelfs nog iets meer, zodat ondanks een toename van de bevolking het individuele inkomen fors is gestegen. Daarbij moet wel gezegd worden dat de inkomensverschillen groeien. De inkomens aan de onderkant blijven achter waardoor er ook een heus armoede probleem bestaat.

BBP = scheefmeten

Maar individueel inkomen en binnenlands bruto product zijn natuurlijk beperkte maatstaven voor het weergeven van de toestand van het land.

Als Nederland bijvoorbeeld een kolencentrale bouwt en de elektriciteit daarvan verkoopt aan Duitsland, stijgt het BBP. Zo'n centrale levert economische groei op hoewel het evident slecht is voor het milieu.

Daarom zijn andere criteria ontwikkeld om de welvaart en welstand van een land te meten. Bijvoorbeeld de Sustainabilility Society Index. Die bevat 24 factoren rondom de drie hoofdthema's Menselijk welbevinden, Milieu en Economische welvaart, waaronder beschikbaarheid van voedsel, kansen in het onderwijs, kwaliteit van de lucht, duurzame energie, werkloosheid en inkomensongelijkheid. Deze factoren tellen mee, net als de staatsschuld.

Uit de recent verschenen brochure ***Beter meten van welvaart en welzijn*** van het Platform voor een duurzame en solidaire economie blijkt dat Nederland op deze Sustainability Society Index (SSI) aanzienlijk slechter scoort dan op de toename van het bruto binnenlands product. In de periode 1975-2008 verzesvoudigde het BBP terwijl de SSI nagenoeg gelijk bleef. Vooral op het gebied van milieu scoort Nederland matig, op 'menselijk welbevinden' juist hoog.

In de brochure staan ook nog andere indexen die nieuw licht werpen op het BBP.

Het BBP rekent bijvoorbeeld alleen betaalde arbeid mee als ‘economisch goed’. Tellen we onbetaalde arbeid ook mee, zoals huishoudelijk werk, mantelzorg en vrijwilligerswerk, dan stijgt de waarde van het binnenlands product aanzienlijk.

Ook is er een maat voor het opsouperen van onze natuurlijke hulpbronnen ontwikkeld, het Milieuduurzaam Nationaal Inkomen. Wat we aan gas verbruiken bijvoorbeeld, levert nu aanzienlijk geld op voor de staat en de burger, maar dat verbruik moeten we wel afboeken van onze reserves in de toekomst.

Wat is staatsschuld?

Een boute en wat simpele uitspraak geeft wellicht de kern aan van het Nederlandse schuldenprobleem. Mede dankzij de opbrengsten van het aardgas is het levenspeil van de meeste mensen behoorlijk gestegen. Velen hebben een duur huis gekocht, dat ze door leningen en de hypotheekrenteaftrek voor een groot deel op de pof financierden met belastinggeld.

Of ze geven hun geld uit aan andere luxe spullen, zoals een auto of drie vakanties per jaar.

Nederland heeft iets doms gedaan. Het grootste deel van de aardgasbaten is uitgegeven aan het verlagen van sociale premies en het verhogen van het levenspeil van de bevolking, betoogt Menno Tamminga in de NRC van 6 april jl. in zijn column ‘***Aardgasgeld verjubelen, dat kan Nederland goed***.’

Sinds 1996 is een deel in de inkomsten, nu zo’n 12 miljard euro per jaar, in een apart Fonds Economische Structuurversterking gestort, waaruit bijvoorbeeld wetenschappelijk onderzoek werd betaald. Maar het kabinet Rutte heeft dit FES fonds weer opgeheven om het begrotingstekort te beperken, om te voorkomen dat de staatsschuld verder oploopt. Ter vergelijking: Noorwegen heeft uit de olieopbrengsten 438 miljard euro gespaard en in een apart fonds gestopt.

De Nederlandse economie is dus eigenlijk een plofkip, snel vetgemest met krachtvoer. Maar wie betaalt de schuld als het gas op is? Die schuld is sinds 1990 meer dan verdubbeld, van 188 miljard opgelopen naar boven de 400 miljard nu. Met als gevolg dat de Nederlandse overheid nu tegen de elf miljard aan rente en aflossing per jaar moet betalen. Dat is bijna net zoveel als het begrotingstekort in 2011 van 13 miljard euro.

Het in de hand houden van de staatschuld is een duurzaam streven. We kunnen

niet op de pof blijven leven van geleend geld dat de generaties na ons moeten terugbetalen. Dus de norm voor staatsschuld van maximaal 60 procent van het binnenlands product is zo gek nog niet. Zeker omdat deze norm mede is gebaseerd op een groei van het BBP van 2 procent per jaar. En de vraag is of die groei de komende decennia wel gewenst en haalbaar is.

Waaruit bestaat de staatsschuld precies? Het lijkt deels een kwestie van definiëren te zijn. In Europa zijn er bijvoorbeeld nogal grote verschillen in de manier waarop de pensioenvoorziening is geregeld. In veel landen wordt nauwelijks collectief gespaard voor de oudedagsvoorziening, wat dus een grote claim op de toekomst legt. In Nederland echter bestaan goed gevulde pensioenfondsen. Marcel van Dam schrijft in zijn column in de Volkskrant van 5 april jl. dat het gaat om 250 miljard euro gespaard vermogen. Als dat geld wordt afgetrokken van de staatschuld bedraagt die schuld geen 70 procent van het BBP, maar 30, een in Europa ongekende sterke financiële situatie.

Bovendien heeft de staat nog zo’ n 150 miljard belasting tegoed van de babyboomers. Die hebben hun extra pensioenpremies van de belasting kunnen aftrekken, maar zullen dat bedrag ooit terug moeten betalen als hun lijfrentes vrijkomen.

Een andere kanttekening bij de staatsschuld is de vraag waar het geld precies aan uit is gegeven. Investeren in waterbeheer door dijken aan te leggen, rivieren de ruimte te geven en de hoeveelheid en kwaliteit van het grondwater veilig te stellen is ook in het belang van toekomstige generaties, stelt Marcel van Dam. Het is goed verdedigbaar dat toekomstige generaties dus meebetalen aan nu gedane duurzame investeringen. Schrijf de kosten van aanleg van nieuwe dijken bijvoorbeeld af in honderd jaar. Dan kan je in de overheidsbegroting zichtbaar maken welk bedrag je jaarlijks hoort neer te tellen voor die investeringen. In dit perspectief is ook het met geleend geld afmaken van de aanleg van de ecologische hoofdstructuur in Nederland, een verantwoorde investering. Dat geldt tevens voor onderwijs. Nu geld uitgeven voor onderwijs levert latere generaties zeker profijt op.

Er zou een ‘duurzaam huishoudboekje’ moeten komen, waarin staat wat de waarde van onze natuurlijke hulpbronnen is, wat we er nu van verbruiken en welke duurzame investeringen in de infrastructuur nodig zijn om de balans in de toekomst positief te krijgen.

Op die manier kan je ook kijken naar het begrotingstekort. Moet het huishoudboekje per se ieder jaar sluitend zijn? Het is verstandig niet meer geld aan consumptie uit

te geven dan dat je hebt. Dus geld lenen om de salarissen van ambtenaren te betalen is onverstandig beleid.

Net als met geleend geld culturele voorstellingen subsidiëren, overigens.

Maar geld uitgeven om windmolens te bouwen, voor duurzame energie nu en later, ligt zoals gezegd anders. Dus splits de staatsuitgaven in investeringen en directe kosten. Wat die directe kosten betreft, waar ook een deel van de sociale uitkeringen onder vallen, moeten uitgaven en inkomsten wel min of meer in evenwicht zijn.

Veel economen hebben echter aangegeven dat het verstandig kan zijn conjunctuurbeleid te voeren. In tijden van financiële tegenwind moet de overheid de uitgaven op peil houden, en dat kan als zij genoeg spaart in tijden van overvloed. Wat dat betreft mag de 3 procent maximaal begrotingstekort niet heilig zijn, mits op langere termijn de staatschuld maar stabiel blijft.

Inverdienen zonder bezuinigingen

Bij het begrotingstekort is het ook zaak naar de inkomstenkant te kijken, niet alleen naar mogelijke bezuinigingen. Volgens GroenLinks krijgen grootverbruikers en producenten van fossiele brandstoffen ruim vijf miljard euro belastingvoordeel in Nederland. Daardoor kan je voor minder dan honderd euro voor een zonvakantie naar Griekenland vliegen omdat op vliegtuigbenzine geen belasting wordt geheven. Dat voordeel op fysieke brandstof moet worden afgebouwd.

Ook zou de Belastingdienst minstens een miljard per jaar meer binnen kunnen halen door betere controle op belastingaangiftes. Daar is niet eens een extra belasting voor de rijken voor nodig.

En dan hebben we nog de miljarden die Nederland elk jaar misloopt door de hypotheekrenteaftrek. Nu krijgt de staat tegen de 14 miljard minder aan belastinginkomsten binnen door de belastingaftrek Volgens economen komt minstens de helft van die kosten weer ten goede aan de stimulering van de economie, zodat de nettokosten zo’n zes tot zeven miljard bedragen. Overigens subsidieert de overheid de sociale huursector ook met veertien miljard. Daar zou ook best iets aan kunnen gebeuren.

Dus aan de inkomenskant is nog veel te doen zeker als we in Europees verband afspraken over belastingen maken. Landen concurreren bijvoorbeeld nog steeds met elkaar door multinationale bedrijven nauwelijks winstbelasting te laten betalen.

Nederland is voor buitenlandse ondernemingen een van de grootste belastingparadijzen ter wereld. Zelfs de Rolling Stones zijn officieel gevestigd in een brievenbus op een van de Amsterdamse grachten.

Een Europees systeem kan heel veel geld opleveren. Een krant noemde laatst het bedrag van acht biljard euro, dat is 8.000.000.000 euro aan belastingontduiking en -ontwijking in Europa.

Ook in eigen buidel tasten

De overheid kan de financiën niet op orde krijgen door alleen maar slim te boekhouden en te begroten. Zo makkelijk komen we er niet van af. Ook de individuele burger zal meer moeten betalen voor wat hij of zij consumeert en in de toekomst minder groei van de individuele welvaart moeten accepteren in ruil voor een toename van het collectieve welzijn.

Vergroening van de belastingheffing is vanuit duurzaamheid gezien een goed middel. Verhoog voor producten die het milieu belasten, zoals vlees, bijvoorbeeld de btw van 6 naar 19 procent.

En laat mensen een reële prijs betalen voor mobiliteit door invoeren van rekeningrijden en belasting op kerosine voor vliegtuigmaatschappijen. De opbrengsten daarvan komen in een fonds waaruit de aanleg en het onderhoud van wegen en luchthavens wordt gefinancierd. Dat scheelt in de hoogte van de staatschuld. Laat mensen bovendien de hypotheek op hun huis op den duur afbetalen. Net zo goed als een toeslag voor bovenmodale inkomens in sociale huurwoningen een terechte maatregel is. Als de huur maar weer naar beneden gaat wanneer die bovenmodale mensen hun baan verliezen of in inkomen achteruit gaan.

Er valt veel voor te zeggen dat de pensioenleeftijd omhoog gaat, maar wat mij betreft hoort er dan wel een geleidelijke overgang te komen van werken, via minder werken naar stoppen met werken. Dus een vorm van deeltijdpensionering. Trouwens: vergrijzing kost niet alleen maar geld. De toekomstige generaties pensionados hebben door de bank genomen veel gespaard en een goed pensioen. Dat geld zal op termijn weer ten goede komen van jongere generaties via overdrachten en erfenissen. En ouderen met een modaal inkomen kunnen best meer belasting gaan betalen, door bijvoorbeeld wel AOW premie af te dragen.

Ook Loonmatiging vind ik een gewenst middel om een beter evenwicht te bereiken tussen individuele rijkdom van een deel van de bevolking en toenemende armoede

aan de andere kant. Als alle bovenmodale werknemers bijvoorbeeld in 2012 geen loonsverhoging vragen door af te zien van een automatische extra periodiek, is de bezuiniging op sociale werkvoorziening niet nodig.

En dan nog iets. De overheid hoeft niet in alles de grote herverdeler van het nationale inkomen te zijn. Het is interessant na te denken over andere vormen van financiering van collectieve doelen zoals coöperaties, onderlinge steunfondsen en filantropie. Zoals ooit de woningbouwverenigingen zijn opgericht en onderlinge ziekteverzekeringen.

Als we het bijvoorbeeld belangrijk vinden 0,8 procent van het bruto binnenlandsproduct aan ontwikkelingssamenwerking uit te geven kunnen we ook kijken welk aandeel daarvan via particulier initiatief en goede doelen is te realiseren. Hoeveel geld geven Nederlanders nu al aan Oxam Novib en collega-organisaties? Laat de belastingbetaler zelf invullen welk percentage van het belastbaar loon hij of zij aan ontwikkelingssamenwerking wil uitgeven. Wat de bealstingdienst dan int. Zouden we dan de 0,8 procent norm halen?

Interessant is te zien dat door de onverwachte politieke ontwikkelingen traditionele grenzen tussen links en rechts aan het schuiven zijn. GroenLinks en D66 steunen bepaalde bezuinigingsvoorstellen van Rutte, terwijl VVD en CDA bereid zijn bepaalde bezuinigingen op de natuur en op sociaal terrein in te trekken. Terwijl de SP en PvdA nog lijken te denken de crisis aan te kunnen door vooral het overheidstekort te laten oplopen.

Hier ligt de komende (verkiezings)maanden een interessante uitdaging. Is hier gelegenheidspolitiek bedreven of zijn het de eerste aanzetten tot een groene doorbraak?

Dirk de Hoog is redacteur van Waterstof